

Kaplnka a hrobka Moravských v kontexte záchrany kultúrneho dedičstva na Kysuciach

Druhá časť

Pavol VLČEK

Abstrakt

Príspevok predkladá postup v rámci záchrany neoklasicistickej kaplnky s rodovou hrobkou Moravských v obci Čierne. Objekt je v kontexte funerálnej a sakrálnej architektúry jedinou stavbou svojho druhu na Kysuciach. V jednotlivých častiach sú podrobne popísané odborné a tiež dobrovoľnícke úkony, ktoré boli v rámci výskumu a koordinácie projektu záchrany vykonané. Osobitná pozornosť je venovaná popisu získaných zbierkových predmetov. Vzhľadom na charakter doby, v ktorej bola hrobka postavená sú pri časti z predmetov doložené preklady z maďarského a latinského jazyka. Súčasťou príspevku je skica so základným popisom objektu. Fotografická príloha poukazuje na postup úvodných záchranných prác, ako aj ošetrovanie, konzerváciu a zaradenie jednotlivo získaných historicky cenných zbierkových predmetov. Predložený je výber exponátov stavebnej, numizmatickej, funerálnej a vojenskej povahy. Záverečná časť je venovaná zhrnutiu, koordinácií, budúcim zámerom v rámci výskumu a pamiatkovej záchrane.

Kľúčové slová

Funerálna architektúra. Hrobka Moravských (Moravszky). Záchrana kultúrneho dedičstva. Pamiatková obnova. Koordinácia projektu.

Abstract

The paper presents the process of saving the neoclassical chapel with the Moravsky family tomb in the village of Čierne. The building is the only one of its kind in the Kysuce region in the context of funerary and sacral architecture. The individual sections describe in detail the professional and also volunteer tasks that were carried out as part of the research and coordination of the rescue project. Particular attention is paid to the description of the collected objects. Due to the nature of the period in which the tomb was built, translations from Hungarian and Latin are documented for some of the objects. The paper includes a sketch with a basic description of the object. A photographic appendix highlights the progress of the initial rescue work, as well as the treatment, conservation and classification of the individually acquired historically valuable collection items. A selection of exhibits of a structural, numismatic, funerary and military nature is presented. The final section is dedicated to the summary, coordination, future intentions within the research and monument preservation.

Keywords

Funeral architectur. Tomb of the Moravsky (Moravszky) family. Saving cultural haritage. Monument Restoration. Project Coordination.

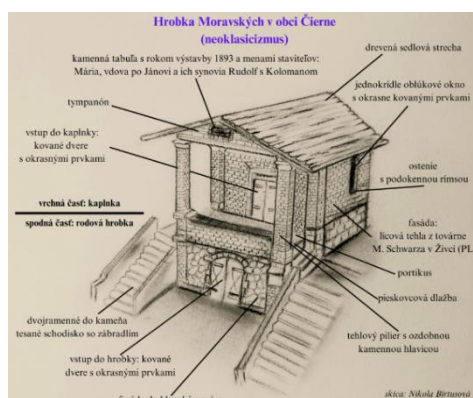

Úvod

V predchádzajúcej časti [nášho príspevku](#) boli publikované výsledky genealogického výskumu, ako aj ďalšie dobové súvislosti spolu s materiálmi z pozostalosti po potomkoch rodiny Moravských. Obsah štúdie bol zameraný na rodovú históriu od r. 1796 až 2015. Hrobky tvoria významnú súčasť hmotného kultúrneho dedičstva. Z obdobia Rakúsko-Uhorska sa ich v Žilinskom kraji dochovalo viacero. Svojou architektonickou podobou stvárajú nielen úctu k predkom, ale často aj postavenie rodov či jednotlivcov. Ich dochované časti môžu svojou podobou prezradiť veľa o samotných staviteľoch. Často totiž bývajú doplnené rodovým erbom, tabuľou a podobne. V rámci prebiehajúceho výskumu a prác na záchrane neoklasicistickej hrobky Moravských v obci Čierne na Kysuciach to bola práve historicky cenná kamenná tabuľa s nápisom z roku 1893, ktorej je venovaná časť nášho príspevku. Vzhľadom na dlhodobý zanedbaný stav sú postup a metodika záchrany historickej pamiatky náročné. Príspevok poukazuje na prvotné úkony, ktoré boli v tejto veci vykonané. Cieľom súčasného príspevku je najmä poukázať na nové dobové súvislosti spojené s architektonickou podobou objektu a zachránené predmety.

Aktuálne poznatky

K tematike rodiny Moravských neboli v súvislosti s ich kaplnkou a rodovou hrobkou mimo našich príspevkov z rokov 2022 a 2023 publikované žiadne iné materiály vedeckého charakteru. Súčasný príspevok poukazuje na ďalšie nové poznatky.

Obrázok 1 Skica hrobky Moravských (Birtusová, Vlček 2024)

Práce na záchrane objektu

V rámci metodiky a záchrany hrobky sú v súčasnosti vykonávané odborné úkony ako napríklad ošetrovanie a vhodné zaistenie zbierkových predmetov rôzneho druhu. Ďalej sú nadväzované spolupráce s univerzitami a reštaurátormi. Za účelom sprístupnenia objektu pre budúce práce prebehlo aj niekoľko dobrovoľníckych brigád, počas ktorých boli vykonané činnosti ako napríklad očistenie objektu od náletových drevín, odpadu a popadaného stavebného materiálu. Časť z popadaného materiálu stavebno-technickej povahy bola pre potreby zamerania a budúcich prác fyzicky odložená a fotograficky zdokumentovaná.

Obrázok 2 Objekt pred očistením od náletových drevín, odpadu a popadaného materiálu

Obrázok 3 Objekt po očistení

Obrázok 4 Práce na očistení schodov

Obrázok 5 Schody po očistení

Obrázok 6 Portikus a dlažba pred očistením

Obrázok 7 Portikus a dlažba po očistení

Historicky cenné zachránené predmety

Počas vykonávania pracovných úkonov bolo z objektu zachránených niekoľko predmetov zbierkovej povahy. Viaceré z nich spĺňajú kritériá pre možnosť zaradenia do budúcej expozície. Všetky dochované materiály prechádzajú odborným ošetrením a vhodnou voľbou konzervácie.

Predmety stavebnej povahy

K najhodnotnejším artefaktom k súčasnému stavu projektu a výskumu patrí historicky cenná kamenná tabuľa (60cm x 40cm x 3cm) s nápisom z obdobia Rakúsko-Uhorska vyhotovená v roku 1893. Jej nápis zaznamenaný v maďarskom jazyku informuje o roku výstavby, ako aj staviteľoch objektu, ktorými boli Mária Moravská, vdova po Jánovi Moravskom a ich synovia Rudolf s Kolomanom. Spomenutým osobám bola širšia pozornosť venovaná v predchádzajúcej časti publikovaného výskumu. Novým faktom tiež je, že objekt je pravdepodobne o rok starší než sme pôvodne publikovali na základe zápisu z kroniky obecnej ľudovej školy v Čiernom. Táto možnosť je však diskutabilná nakoľko mohol byť objekt skutočne dostavaný až v roku 1894 a nie počas vyhotovenia tabule v roku 1893. Tabuľa držala vzhľadom na dlhodobý zanedbaný stav na zvyšku tehál z rozpadnutého tympanónu v nahnutej polohe. Pád by s vysokou mierou pravdepodobnosti spôsobil jej zničenie. V súčasnosti je uložená na bezpečnom mieste pod správou obce Čierne, kde bol jej stav konzultovaný s akademickým

sochárom a reštaurátorom. Pre potreby možnosti budúceho zbierkového zaradenia a rekonštrukcie je na mieste tiež zváženie vytvorenia kópie pre jej pôvodné miesto. Medzi ďalšie nálezy patrí niekoľko tehál s označením *M. SCHWARZ SAYBUSCH*. Z popisu tehly a následného prieskumu možno vyvodiť záver, že objekt či minimálne jeho časti boli stavané z materiálu, ktorý bol vyrobený v Schwartzovej tehelni v Živci (Żywiec, PL). Pojem SAYBUSCH je dobový nemecký výraz pre mesto Živiec.

Obrázok 8 Záchrana kamennej tabule z rozpadnutého tympanónu

Obrázok 9 Kamenná tabuľa z roku 1893 s nápisom zaznamenaným v maďarskom jazyku

Obrázok 10 Tehla so značením M. SCHWARZ SAYBUSCH

**Obrázok 11 Časť z pôvodnej v súčasnosti
rozpadnutej pieskovcovej dlažby
v priestore portikusu**

**Obrázok 12 Pohľad na kaplnku s hrobkou
Moravských v 60. rokoch 20. storočia
(zdroj: súkromná zbierka rodiny Ďuratnej)**

Predmety numizmatickej povahy

Počas ďalších prác bolo nájdených 16 mincí rôzneho datovania. Najstaršia minca bola vyrazená v Prahe v roku 1800. Je na nej vyobrazený panovník František II. Habsbursko-Lotrinský. Ďalej sa dochovala napríklad minca z obdobia Rakúsko-Uhorska z roku 1893 či minca vyrazená v roku 1942 za obdobia Protektorátu Čechy a Morava. Ďalšie mince pochádzajú z obdobia tretej Československej republiky a Československej socialistickej republiky. Po materiálnej stránke boli mince razené z materiálu ako meď (Cu), nikel (Ni), medinikel (CuNi) a iné. Mince boli celkovo vo veľmi znečistenom stave. Časť z nich bola fyzicky poškodená. Nie všetky teda spĺňajú parametre, ktoré sú vhodné na výstavné účely. Do priestorov hrobky sa artefakty z obdobia Uhorska a Rakúsko-Uhorska dostali pravdepodobne

v súvislosti s pochovávaním. Časť z nich mohla tiež tvoriť súčasť predmetov bývalej kaplnky. Mince mladšieho datovania patrili zrejme ľuďom, ktorí ich stratili počas návštev objektu a jeho okolia. Nasledujúca časť predstavuje výber zo spracovanej časti pre potreby tvorby expozície.

Ako mincu č. 1 predkladáme medenú trojgrajciarovú mincu vyrazenú v Prahe v roku 1800 s vyobrazením panovníka Františka II. Habsbursko-Lotrinského (*1768 – †1835). Na kruhopise averzu sú latinské skratky, ktorých prepis a výklad uvádzame ako: „*FRANCISCUS II. • DEI GRATIA ROMANORUM IMPERATOR SEMPER AUGUSTUS GERMANIAE • HUNGARIAE • BOHEMIAE REX • ARCHIDUX AUSTRIAE*“. V preklade: „*FRANTIŠEK II. • Z BOŽEJ VÔLE CISÁR A VEČNÝ ROZMNOŽITEĽ SVÄTEJ RÍŠE RÍMSKEJ NÁRODA NEMECKÉHO • KRÁĽ UHORSKÝ A ČESKÝ • ARCIVOJVODA RAKÚSKY*“

Obrázok 13 Averz mince č. 1

Obrázok 14 Reverz mince č. 1

Obrázok 15 Portrét Františka II.(I.)
(zdroj: Friedrich von Amerling – Kunsthistorisches
Museum Wien, wikimedia commons)

Obrázok 20 Spracovanie mince č.2 do expozície

Poslednou z predloženého výberu je dvojkorunová medinikelová minca z obdobia Tretej Československej republiky vyrazená v Kremnici v roku 1948.

Obrázok 21 Averz mince č. 3

Obrázok 22 Reverz mince č. 3

Obrázok 23 Malý štátny znak tretej Československej republiky.
(zdroj: Wikimedia Commons)

Predmety funerálnej povahy

Vzhľadom na pohrebný charakter miesta je zrejmé, že sa v spodnej časti nachádzajú rakvy, ktoré sú dnes už vzhľadom na absenciu brány a vandalizmus v zlom stave. Niektoré fragmenty z interiéru sa našli taktiež mimo objektu.

Obrázok 24 Predná strana odpadnutej časti okrasného zdobenia z rakvy

Obrázok 25 Zadná strana odpadnutej časti okrasného zdobenia z rakvy

Obrázok 26 Iné okrasné zdobenie

Predmety vojenskej povahy

Medzi ďalšie dochované predmety patria náboje a gombík americkej armády, ktoré boli nájdené v bezprostrednej blízkosti objektu. Na čiastočne poškodenom gombíku je z prednej strany možné sledovať štátny znak Spojených štátov amerických. Na zadnej strane je čitateľné označenie mesta Newark (štát New Jersey). Ďalej bolo odborne ošetrených 15 nábojov (alebo aspoň ich častí v podobe striel). Prvý typ dochovaného streľiva je náboj ráže 8x57JS s označením roku 1937 používaný v dlhých guľových zbraniach. Z tohto typu sa dochovala tiež samostatná strela. Druhý typ streľiva tvoria náboje ráže 7,6x25 Tokarev používané v krátkych guľových zbraniach. Spomenuté typy nábojov boli používané Červenou armádou. Názov Tokarev vychádza z priezviska sovietskeho konštruktéra zbraní a optickej techniky, ktorým bol Fjodor Vasiljevič Tokarev. Do expozície sú zaradené len predmety, ktoré sa dochovali v zachovalom stave. Náboje boli s ohľadom na legislatívu odborne ošetrené externou firmou. Munícia patrila s najväčšou pravdepodobnosťou vojakom postupujúcej Červenej armády, ktorá na prelome apríla a mája v roku 1945 oslobodila obec Čierne. Z predchádzajúceho výskumu tiež vyplynulo, že v druhej svetovej vojne bojoval Valér Andreides (Andreidesz), ktorý bol synom Gejzu Júliusa Andreidesa a Márie Jany Rudolfiny Andreidesovej, rod. Moravskej. Jeho matka bola v roku 1927 poslednou pochovanou v hrobke. Valér padol ako vojak v Rusku na bojovej línii pri rieke Don, kde v rokoch 1942/1943 zomrelo v bojoch proti Červenej armáde niekoľko tisíc maďarských vojakov. Súvis nábojov a Valéra Andreidesa sa ale javí ako nepravdepodobný.

Obrázok 27 Avverz gombíka

Obrázok 28 Reverz gombíka

Obrázok 29 Štátny znak Spojených štátov amerických
(zdroj: Wikimedia Commons)

Obrázok 30 Časť nábojov pred ošetrovaním

Obrázok 31 Všetky náboje a ich časti po ošetrovaní

Obrázok 32 Náboj ráže 8x57JS

Obrázok 33 Spodná časť náboja
ráže 8x57JS s datovaním r. 1937

Obrázok 34 Náboj ráže 7,6x25 Tokarev

Obrázok 35 Logo Tokarev s červenou hviezdou a označením CCCP:
Zváz sovietskych socialistických republík (zdroj: zbrane.cz)

Obrázok 36 Poškodené časti streľiva

Obrázok 37 Spracovanie výberu z predmetov do expozície

Rôzne predmety

Obrázok 38 Pravdepodobne
banícka známka

Obrázok 39 Predmet so značením CI, 615
a popisom: „JOZEF GAVLAK CADCA“

Stav záchrany objektu

Projekt záchrany kaplnky s rodovou hrobkou Moravských vznikol v závere roku 2023 na základe výsledkov nášho výskumu z r. 2022/2023 a aktívnej iniciatívy súčasného vedenia obce Čierne. Náklady na záchranné práce, výskum, konzervovanie zbierkových predmetov, koordináciu a popularizáciu sú zabezpečované obcou. Súčasný stav objektu sme ale na základe nami vyhotovenej podrobnej fotodokumentácie vyhodnotili ako akútny. Časť záchranných prác je pre to vykonávaná ešte pred schválením projektu, ktorý by bol spojený s grantovou schémou. Obec Čierne sa ale zapojila aj do projektu z priority 2.2 *Kultúra a cestovný ruch – Hrobka Moravských a iná funerálna turistika v pohraničí* v rámci programu *INTERREG Slovensko – Česko*. V prípade schválenia bude jedným z predmetov projektu obnova hrobky. Objekt je po vykonaní pracovných úkonov očistený od náletových drevín, odpadu a popadaného stavebného materiálu. Z interiéru a exteriéru bolo zachránených viacero historicky cenných zbierkových predmetov, z ktorých výber bude tvoriť budúcu expozíciu. Časť dôležitých predmetov stavebno-technickej povahy bola tiež vytriedená. Bola nadviazaná spolupráca s reštaurátorom. Medzi ďalšie úkony patrí úspešné nadviazanie spolupráce s Katedrou antropológie Univerzity Komenského v Bratislave. Vďaka ich odbornej práci sa aktuálne v hrobke už nenachádzajú zbytky rozhádzaných kostí z rozlámaných rakiev. Po dokončení ich výskumu je do budúca v pláne dôstojné zaopatrenie pozostatkov s ohľadom na tradície rímsko-katolíckej cirkvi. Pred tým ako budú vykonané stavebné úkony priamo na objekte je vzhľadom na obzvlášť zlý stav strechy v pláne jej zabezpečenie pred ďalšími nepriaznivými vplyvmi počasia. Ďalšiu zimu by totiž už nemusela vydržať. Od menovania do pozície koordinátora sme sa k súčasnému stavu projektu pokúsili s ohľadom na možnosti zachrániť všetky artefakty týkajúce sa kultúrneho dedičstva. Aktuálne tiež pokračujeme vo výskume k histórii rodiny Moravských.

Záver

Rod Moravských (Moravszky) patrila v minulosti k elitám regiónu. Jeho príslušníci sa v rámci úradníckej správy niekoľkogerenačne angažovali na úradníckych postoch severnej časti Trenčianskej župy. Úspech rodiny a jej majetkového zázemia dokladá mimo funkcií, sobášnej

politiky či bývalého pozemkového vlastníctva aj stavba kaplnky s rodovou hrobkou. V regióne Kysúc je objekt svojou architektonickou podobou a v kontexte funerálnej architektúry stavebným unikátom. Vzhľadom na zanedbaný stav a dlhoročnú absenciu akejkol'vek odbornej pozornosti považujeme tematiku za mimoriadne dôležitú a aktuálnu. Pamiatková záchrana preto v súvislosti so zachovaním objektu ako významného hmotného kultúrneho dedičstva na Kysuciach ostáva našou prioritou.

Zoznam použitých zdrojov

BIRTUSOVÁ, Nikola – VLČEK, Pavol. [2024]. [Skica hrobky Moravských]. Papier. Fond zbierkových predmetov z projektu záchrany kaplnky a hrobky Moravských, Obec Čierne.

Obec Čierne. [2024]. [Nálezy z hrobky Moravských]. Predmety. Fond zbierkových predmetov z projektu záchrany kaplnky a hrobky Moravských, Obec Čierne.

Sestry Andreidesové. [60. roky 20. stor.]. [Pohľad na kaplnku s hrobkou Moravských v 60. rokoch 20. storočia]. Fotografia. Súkromná zbierka. Rodina Ďuratná

VLČEK, Pavol. [2024]. [Fotodokumentácia k projektu záchrany kaplnky a hrobky Moravských v obci Čierne]. Digitálne fotografie. Súkromná zbierka. Pavol Vlček

VLČEK, Pavol, (2023). *Kaplnka a hrobka Moravských v kontexte záchrany kultúrneho dedičstva na Kysuciach. Mediamatika a kultúrne dedičstvo*. Online. roč. 10 (2023), č. 2. Dostupné na: https://fhv.uniza.sk/mkdrevue/vydanie/02_2023/02_2023_vlcek.pdf

VLČEK, Pavol, (2022). *Vzostup rodu Moravských (výsledky genealogického výskumu rodiny staviteľov hrobky v Čiernom)*. *Kysucký múzejník*. Online. roč. 3 (2022), č. 2, s. 60 – 67. Dostupné na: <https://pdf.istranka.sk/muzeum/022022.html>

Autor**Mgr. Pavol Vlček**

pavol.vlcek288@gmail.com

Obec Čierne

023 13 Čierne

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Absolvoval študijný program mediamatika a kultúrne dedičstvo na Fakulte humanitných vied UNIZA. V roku 2020 získal titul Mgr. Výsledky výskumov publikoval vo vedecko-odborných a populárno-vedeckých časopisoch ako *MKD – Revue o nových médiách a kultúrnom dedičstve* a *Kysucký múzejník*. V minulosti pôsobil ako redaktor regionálneho týždenníka *MY Kysucké noviny*, kde písal články popularizačného charakteru. Ďalej publikoval v printových a webových periodikách redakcií *SME*, *Kysuce*, *MojeKYSUCE*, *Emefka*, *ČAS – Čierňanský občasník*. Písal tiež anotácie do časopisov: *Dejiny*, *Kultúrne dejiny*, *Genealogické a heraldické listy*. V súčasnosti pôsobí v oblasti webovej administratívy v spoločnosti Hyperia s.r.o. Od roku 2023 je obcou povereným koordinátorom projektu záchrany kaplnky a hrobky Moravských v Čiernom.

